

Emil Stanula

"Las bases antropologicas de Pelagio en su tratado de las Expositioes", J. B. Valero, Madrid 1980 : [recenzja]

Collectanea Theologica 54/1, 192-194

1984

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

tajemnicy Wcielenia; F. M. L  thel analizuje modlitwę w Getsemani w kontekście sporu z monoteletami; P. Piret precyzuje wybrane aspekty chrystologiczne w świetle nauki o Trójcy Świętej; K. H. Uthemann zwraca uwagę na modyfikacje chalcedońskiej nauki o unii hipostatycznej; artykuły M. J. le Guillou i B. Studer omawiają soteriologię na tle ówczesnych sporów teologicznych; V. Croce i B. Valente poświęcają swój referat boskiej pedagogii zbawczej; P. Christon porusza zagadnienia antropologiczne, zwłaszcza problem nieśmiertelności człowieka; Ch. Sch  nborn akcentuje pewne aspekty życia duchowego chrześcijańska; L. Thunberg wprowadza w zagadnienie symbolu i tajemnicy; wreszcie B. E. Daley rozważa różnorodne aspekty nauki Maksyma Wyznawcy o rzeczach ostatecznych.

Ostatnia część publikacji porusza zagadnienia wpływu Maksyma na późniejszych teologów i pisarzy. E. Jeuneau wykazuje zależność myśli Erlugeny; C. Steel ujawnia zbieżności myślowe, literackie pomiędzy dziełami Maksyma a Izaakiem Sebastokratozem; H. Stichelberger zwraca uwagę na podobieństwo rozumienia chalcedońskiego dogmatu u Maksyma Wyznawcy i teologa naszych czasów K. Rahnera. Książkę zamyka artykuł, w którym J. Pelikan podsumowując prace sympozjum umiejscawia Maksyma Wyznawcę w historii myśli teologicznej.

Patrz  c całościowo na omawianą książkę musimy powiedzieć, że mamy do czynienia z klasyczną pozycją patrystyczną, z tą uwagą, że w miejsce biografii wydawcy umieścili artykuły na temat źródeł myśli Maksyma Wyznawcy. Książka bowiem uwzględnia podstawowe zadania patrologa: wydania krytyczne tekstu, analiza treści teologicznej, źródła myśli oraz jej dzieje. Należy podkreślić, iż pomimo klasycznego opracowania dzieł i myśli Maksyma Wyznawcy, wyczuwa się brak artykułu na temat życia, działalności Maksyma Wyznawcy, zwłaszcza referatu z zakresu tego etapu historii, w której tak poważną rolę odegrał znakomity teolog VII wieku. Książka ma charakter monografii o Maksymie Wyznawcy. Z tego punktu widzenia zbyt mało poświęcono uwagi Maksymowi Wyznawcy jako „ojcu duchowemu”. Nie ulega wątpliwości, że Maksym kształtował duchowość chrześcijańską swoich czasów i wpłynął na życie chrześcijańskie późniejszych ludzi. Podkreślając bogactwo zagadnień związanych z teologią Maksyma Wyznawcy, musimy powiedzieć, iż prawie nie uwzględniono teologii moralnej, która nie jest mniej interesująca u Maksyma Wyznawcy niż nauka chrystologiczna czy trynitaryczna.

Książka nie jest przeznaczona do czytania ciągłego. Różnorodność tematów i wielość aspektów wydobytych z teologii Maksyma Wyznawcy sprawia, że publikacja ma charakter encyklopedii problemów dotyczących Maksyma Wyznawcy. Z tego względu monografia pełnić będzie rolę inspiratorską w pracach patrystycznych. Budzi zainteresowanie nie tyle informacjami, ile przede wszystkim rodzącymi się przy jej lekturze problemami.

ks. Emil Stanula CSSR, Warszawa

J. B. VALERO, *Las bases antropologicas de Pelagio en su tratado de las Expositioes*, Madrid 1980, Publicaciones de la Universidad Pontificia Comillas, s. 398.

Pelagiusz i pelagianizm, pomimo bogatej już literatury, stawia nadal pytania, które domagają się odpowiedzi. Dotychczasowe badania zwracały uwagę na zagadnienia literackie, teologiczne, polityczno-socjalne spuścizny piśmienniczej Pelagiusza. Zagadnienia teologiczne rozwiązywano głównie w świetle nauki o łasce św. Augustyna. Współcześni patrologowie dostrzegają pewną stronniczość w takim sposobie prowadzenia badań nad pela-

gianizmem i jego twórcą Pelagiuszem. Obraz Pelagiusza i pelagianizmu zdobyty drogą tego rodzaju badań wydaje się być obrazem, jaki namalowały kontrowersje antropologiczne i soteriologiczne, a zwłaszcza konfrontacja z nauką św. Augustyna. Powszechnie jednak wiadomo, że w antropologicznych sporach zwyciężył nie Pelagiusz, lecz św. Augustyn. Pelagianizm poznany przez pryzmat pism św. Augustyna narzuca zasadnicze pytanie: na ile św. Augustyn może być obiektywnym źródłem poznania pelagianizmu? Na ile można oddzielić św. Augustyna od tej antropologicznej kontrowersji, którą rozpoczął i w którą tak mocno się zaangażował? Czy i o ile istnieje możliwość naszkicowania portretu Pelagiusza i dokonania reprodukcji istoty pelagianizmu w izolacji od nauki o łasce św. Augustyna?

Postawione pytania stanowią między innymi zasadniczy motyw badań J. B. Valero, hiszpańskiego patrologa, który w obszernej monografii traktuje o pelagianizmie na podstawie prawie wyłącznie *Wykładu listów św. Pawła*, podstawowego dzieła Pelagiusza. Autor monografii studiuje „Wykład” pod kątem widzenia źródeł antropologicznych poglądów Pelagiusza. Drugim motywem podjęcia badań nad antropologią Pelagiusza, jak zaznacza sam autor, było twierdzenie F. Lofsa, że wszystkie błędy, jakie później zarzucano Pelagiuszowi, znajdują się już w *Wykładzie listów św. Pawła*. Z tego względu autor monografii obrał za przedmiot studiów „Wykład”.

Z punktu widzenia merytorycznego omawiana monografia jest drobiazgową analizą twierdzenia Pelagiusza, że „człowiek składa się z ciała i ducha”. Pierwszy rozdział odpowiada na pytanie o znaczenie Pelagiuszowego terminu *caro*; drugi ustala znaczenie *spiritus* w kontekście natury człowieka; trzeci termin *spiritus* w relacji do *spiritus Dei*. Wnioski z analiz sematycznych terminów *caro* i *spiritus* skłaniają autora do studium relacji, jakie zachodzą pomiędzy konstytutywnymi elementami natury ludzkiej, oraz do spojrzenia na człowieka jako na całość. Temu studium autor poświęca rozdział czwarty. Dostrzegając w „Wykładzie” Pelagiusza mocne akcenty na uwarunkowania historyczne człowieka autor monografii w rozdziale piątym studiuje działanie człowieka w okresie natury prawa starotestamentalnego i chrześcijaństwa. W rozdziale szóstym autor omawia zagadnienie wolnej woli, która decyduje o zachowaniu się człowieka w różnych okresach istnienia rodzaju ludzkiego.

Wyniki przeprowadzonych badań autor omawianej monografii ujmuje w rozdziale siódmym, w którym stwierdza, że traktat Pelagiusza z punktu widzenia metody egzegetycznej jest prosty: Pelagiusz czytając tekst listów św. Pawła dodaje jakieś słowo lub zdanie o charakterze wyjaśniającym i aktualizującym. Ta metoda sprawia, że często trudno odróżnić komentarz Pelagiusza od tekstu św. Pawła. Z punktu widzenia merytorycznego autor omawianej monografii stwierdza, że cały traktat jest skoncentrowany na człowieku. J. B. Valero akcentuje trzy twierdzenia: po pierwsze, Pelagiusz nie zastanawia się nad tym, czym jest człowiek, lecz „co człowiek otrzymał od Boga”. To odniesienie człowieka do Boga stanowi punkt wyjścia w antropologii Pelagiusza. Natura ludzka jest darem Boga i dlatego też jest Jego własnością. Człowiek posiadając naturę jako dar Boga ma możliwość zrealizowania swojego przeznaczenia. Tego rodzaju twierdzenie usprawiedliwia optymizm Pelagiusza w patrzeniu na człowieka. Po drugie, Pelagiusz podkreśla historyczne uwarunkowania człowieka. Historia jest historią zbawienia. Natura ludzka jest decydującym elementem ciągłości tej historii. Rola Chrystusa względem człowieka zaczyna się w okresie chrześcijaństwa. Polega ona na pośrednictwie pomiędzy Bogiem a człowiekiem, który przyjmuje to właśnie pośrednictwo. Po trzecie, cała antropologia Pelagiusza wyrasta z antymanicheizmu, pojmowanego ogólnie, teoretycznie, to jest obejmującego taką naukę, z której podstaw i założeń może być wydedukowana każda konkretna forma manicheizmu.

Oceniając monografię J. B. Valero musimy powiedzieć, iż wyrasta ona z przekonania o konieczności rehabilitacji Pelagiusza. To subiektywne założenie widoczne w punkcie wyjścia prowadzi do niejasnych uogólnień. Z twierdzenia, że istota nowej rzeczywistości człowieka w okresie chrześcijańskim — według Pelagiusza — polega na nowym działaniu, wynika, iż ta nowa rzeczywistość działania zakłada nowość samego podmiotu działania. Podobnie autor nie wyjaśnia trudności, jaką nastęrcza inne twierdzenie, mianowicie, że źródła antropologii tkwią w nauce św. Pawła i teoretycznym antymanicheizmie. Koncepcja człowieka u św. Pawła jest jednak inna niż u Pelagiusza. Ukryta tendencja rehabilitacji Pelagiusza prowadzi autora monografii do zbyt niejasnych stwierdzeń oraz ogranicza teren badań. Źródła bowiem pelagiańskiej koncepcji człowieka tkwią również w założeniach filozoficznych, egzegetycznych, mówiąc ogólnie kulturowych, i religijnym wychowaniu Pelagiusza.

ks. Emil Stanula CSSR, Warszawa

ks. Henryk WÓJTOWICZ, *Studia nad Nonnosem*, Lublin 1980, Redakcja Wydawnictw KUL, s. 316 (KUL. Wydział Nauk Humanistycznych — Rozprawa habilitacyjna).

Pisanie o książce wydanej w 125 egz. wydać się może czymś przewrotnym w stosunku do ewentualnych czytelników. Książka ta nie jest bowiem z założenia drukiem bibliofilskim, lecz bardzo ciekawą rozprawą, która zainteresuje za pewnością szersze grono czytelników. W tym jednak wypadku jest ona nieosiągalna, nie tylko dla filologów klasycznych, lecz i dla patrologów, nie mówiąc już o bibliotekach naukowych. Zagadką więc chyba pozostanie, dla kogo wydawca owe 125 egzemplarzy przeznaczył.

Przedmiotem rozprawy jest twórczość literacka Nonnosa z Panopolis, ostatniego wielkiego epika helleńskiego żyjącego w V wieku po Chr., autora *Dziejów Dionizosa* i *Parafrazy ewangelii św. Jana*. Zainteresowanie wzbudzić może już samo chociażby tylko zestawienie tytułów tych utworów. Spotykają się tu bowiem starożytność pogańska z chrześcijańską, prezentowane w dwu odrębnych dziełach literackich, mających jednakże wspólnego autora. Ponadto obydwa te utwory są przesycone wątkami tak pogańskimi, jak i chrześcijańskimi, niezależnie od ich tematyki. Jak pisze bowiem autor pracy „Nonnos swoją sztuką literacką buduje most pomiędzy tym, co dawne (Homer), a tym, co nowe (Biblia i chrześcijaństwo). Z tej racji jego twórczość poetycka [...] pomoże również określić znaczenie tradycji antycznej we współczesnym kształcie kulturalnego i duchowego życia ludzkości” (s. 9).

Rozprawa składa się z dwu części. Część pierwsza — poprzedzona wykazem skrótów (s. 5—6) oraz *Przedmową* (s. 7—9) — nosi tytuł: *Nonnos i jego dzieła* (s. 11—165), część druga zaś *Epitet homerycki i nonniański* (s. 167—284). Całość zamknięta została wykazem ważniejszych pozycji bibliograficznych (s. 285—289) oraz indeksami epitetów homeryckich u Nonnosa (s. 281—296) i epitetów nonniańskich (s. 296—301), a także wykazem przyrostków i wrostków w epitetach nonniańskich (s. 301—306). Na końcu umieszczono streszczenie rozprawy w j. angielskim (s. 307—310) i spis treści w j. polskim i łacińskim (s. 307—316).

Od razu podkreślić należy iż jest to pierwsza na gruncie polskim rozprawa o Nonnosie. Dotąd posiadaliśmy jedynie skrótkowe informacje zawarte w historii literatury greckiej T. Sinki (*Literatura grecka* T. 3 cz. 2 Wrocław 1954 s. 251—265, oraz: *Zarys historii literatury greckiej* T. 2 Warszawa 1959 s. 836—846) i w *Słowniku wczesnochrześcijańskiego piśmiennictwa* J. M. Szymusiaka i M. Starowieyskiego (s. 292—293), oraz drobne wzmianki w niektórych encyklopediach i podręcznikach patro-